

ESZMETÖREDÉKEK.

MÓRA FERENC.

Móra Ferenc egyike a legérdekesebb egyéniségeknek. Talán azért, mert ember és író elválaszthatatlanul benne él minden sorában. Egyetlen kifejezési módja az elbeszélés: Móra naplóíró, aki prózában írja verseit „tanulságos notesz”-ébe. Formája olyan esetleges s mégis olyan ösztönösen teljes, mint a szikláról lezuhanó pataké. Aki csörgését hallja, kedves muzsikaszót hall, a természet zenéjét; aki szökkenéseit látja, kecses megnyilatkozását élvezi egy őserőnek; aki vízből iszik, felfrissül és jókedve támad. Írásaira nincs egyetlen találó meghatározásunk. Novella, regény? Móra dolgaira sehogysem illenek ezek a merev műfaji elnevezések. Móra úgy ír, ahogy okos, egészséges, talpraesett vidéki magyarok beszélnek s e beszéd hűséges tolmácsolásában rejlik hatásának egyik titka. Konstruktív? Mellékes nála. Érdekes, ahol kezd, érdekes, ahol folytatja, érdekes, ahol abbahagyja. Egy ízben két kötetten keresztül bírja szóval s regénynek nevezi az összehrészelt pillanatkép-gyűjteményt, az alakok azonossága révén. Ez is csak líra, *ének* a búzamezőkről. Neki nem a cselekmény fejlesztése, bogozása fontos; ő a szavai különös zengésében, súlyában, színében éli ki magát s hatását úgyszólván semmiségek döntik el.

Móra eredeti író. Van akkora, hogy rokon elődei mellé kerüljön s ne epigon-sorba. Egy pillanatra Mikszáth, még inkább Tömörkény jut eszünkbe, ha mesterei után kutatunk. Természetre, pályafutásra közelebb áll Tömörkényhez: ugyanegy vidék írói (még a hivatalban is egymás után következnek) s művészetüknek van néhány jellemzően közös vonása. Egyszerűség, higgadt szemlélet, semmi hatásvadászat, hétköznapi apró témák, néha túlságosan halmozott népi elemek, stb. Csakhogy Tömörkény szinte a tárgyilagosság tipusa Mórához képest. Móra a magyar tanyai élet lírikusa, míg Tömörkény epikusa a szegedi tájnak s annyira egyszintre álmodja magát alakjaival, hogy csaknem elvész közöttük. Móra csaknem mindig jelen van írásaiban, Tömörkényt, az embert mintha csaknem mindig föld nyelte volna el. Móra mintha nemcsak szemén, hanem egész fizikumán keresztül telnek meg élménnyel s ezen mindig rajta van a személyi érdekelttség ismertető jegye. Tömörkény érintetlen az európai kultúrától, míg Móra rengeteget tud, jobban mondva: ír adomává, mert nála a tudás is csak egyik éltető eleme a humornak. Hogy melyik nagyobb művész? Ki tudja. Örvendjünk, hogy többen vannak. Mikszáth cinikus Mórához képest, témáin hűvösen uralkodó mester. Akár kacagtat, akár könnyekig meghat, magának egy haja szála sem rebben meg; valami emberfölötti fölényvel néz le embereire, kiknek anyagi jósága vagy ördögi gonoszsága egyformán művészi téma neki. Móra együtt szenved, együtt mosolyog kedvenc alakjaival, sorsuk osztályosa, harcol értük, tüntet mellettük.

Mórát egy darabig csak mint szórakoztató útitársat élvezzük. Minden klubban akad eféle ember. Ha velük utazol, eltűnik az unalmas, a kilométerek roppant tempóban vágatnak, s mire föleszmélsz, fejfájásod is elmúlt, meg is érkeztél, pedig azt hiszed, hogy csak az imént indultál. De egyszerre csak szemébe, lelkébe kell néznünk Mórának: lelkébe, melyben a melankólia örök mécsese ég. Ugyan mi fájhat ennek az embernek, hogy mindig nevetetni akar?

Micsoda tragédiák estek vele, hogy életét, környezetét mindig fonákjáról mutatja meg, szinte a mórikálásig? Móra, bár seholsem célzattal, reformíró, népszerűsítő a hipokrita kultúra dzsungelében; egy egyetemes műveltségű egyéniség Rousseaui titkokozása a szellem luxusa ellen, melynek a való élet-hez semmi köze, s újra meg újra eleven jajkiáltás a tanyákra szorult, mérhetetlenül magára hagyott s a körülötte felbúrjanzott városi modernség mellett szellemileg világatlan magyar nép érdekében. A legkülönösebb, legegyszerűbb humor az övé, kettős forrásból fakadó, önmaga hajótörött életéből s a népéből, mellyel szívvel-lélekkel azonosítja magát. Kik az ő írásainak legkedvesebb hősei? Egy sereg névtelen ember, a Rozálok, Mátyások, Ferencek, Etelek, annyira igénytelen teremtések, hogy még a vezetéknevük sem érdemel említést. A magyar mezők liliomai ők, születnek, élnek, halnak, s jönnek helyükre újabb Rozálok, Mátyások, Ferencek, Etelek. Bármilyen csapásra ez a folytonosság, ez az újraszületés sorsuk vígasztalója. Isten élteti őket, a napfényt, az esőt, az anyaföld. Móra bemutatja, elénekli nekünk ezt az életet, s aki végigszemléli, könnyező lélekkel ejti ki kezéből a könyvet: lehet-e így élni, boldognak lenni, mikor más-ként is lehetne, ha tennének róla? Móra közülük sarjadt, ebből a fajtából, s ma is velük, bennük él, ha ki is nőtt a sörűből, fölibük kerekedett is, kettősnevű embernek, írónak. Büszke rájuk, akár Petőfi volt az ő kocsmáros apjára s olyan találon büszke, hogy ez a büszkeség jó ideig divatot jelentett, iskolát csinált a költők és-választó romantikájában. A szegedi kulturpalota igazgatója állandóan visszaeszmél a maga hányavetett ifjúságára, mérhetetlen nélkülözéseire s unosuntalan megcsillogtatja olvasója előtt, micsoda semmiségekből táplálódott emberré, miféle véletlenségeknek köszönheti, hogy valakivé menthette magát. Vereiben is ezt a gyámoltalan, segítséget váró gyermekkort sejtí: alakjai gyermekibbek az ő egykori gyermekségénél s százszorosan védelemre szorulók. Móra sokszor ott elevenkedik tárcáiban, kétkötetes regényében, mint szereplő személy. Szívességeket tesz, útbaigazít a lassú vérkeringésű világban, ha komplikációk támadnak, s nem egyszer irányítója a lusta cselekménynek. Legjobb témája a magyar paraszti sors, s bármilyen ötletet röptsen is nagy intelligenciája, alig van köztük olyan, mely messzire esnék a szegedi tájaktól.

Móra apránként vezet be humorra derűjében életének, faja életének regényébe. Az egyszerű, istenhátamögötti magyar tragikuma játszódik előttünk, faricska írásokban összegyűjtve, kép kép mellé állítva; magyar bánat, mit a kiábrándult, de kemény és egészséges író csak úgy foghegyről, könnytelenül, adomákban old fel. „Azt hiszem, az az ág, amelyükből én sarjadtam, mindig rabszolga volt, Egyiptomban követ hordott a piramisokhoz, a Campagnán bivalyokat terelgetett, Finnlandban fát vágott, az Árpádok idejében robotolt valamely vár-ispánnak és végső sarjában a szűcs-tű rabszolgájából az író toll rabszolgája lett, az is marad, míg meg nem fordítják kriptáján ősi címerét, a bilincset, amely anynyiban egyedülvaló címer, hogy megfordítva is bilincs marad.“ Ime, Móra törzsköös magyar elnyomottsága az örök emberi vád keretében. Az örök emberire műveltsége eszméletti, de a magyart ősi ösztöne fűti. A mérleget ez az utóbbi nyomja le súllyal. Mert Móra voltaképp *röghözkötött magyar*, egy kicsit olyan, mint a vad, mely fölveszi a környező, számára életet jelentő földnek, növényzetnek színét. Ahogyan Móra egy ízben (orvosa unszolására) Itáliába megy, az nagyon hasonlít az ürgeöntéshez. Móra idehaza kiábrándult élcelődő, nem lelken-

dezne még tévedésből sem, mert sablonosnak érzi, s bizonyos nemzetközi közönyt mutat. A föld az ő hazája, istene, a természet, melyet fanatikusan imád és énekei. De a határon túl, az idegen világ tarkaságából egyszerre csak élesen ütközik ki kemény, dacos, magyar arcéle. Az idegenség olyan neki, mintha leforrázták volna. Idegenben is arccal hazája felé nézdegél, künn is csak odahaza van mert magával vitte egész életberendezését, alkalmazkodni-nem-tudását, nyakas magyar elfogultságát. „Először is az ember nem megy ebédelni a Hotel Nettuno-ba — mondja valamelyik olaszországi levelében — hanem az egyik boltban vesz egy darab sajtot, a másikban vesz egy darab kenyeret, a harmadikban vesz két darab narancsot, azzal kimegy a dóm-térre, leül a *Battistero* márványlépcsőire és megebédel köröm közül . . .“ Az Itáliát járó Mórának vállán mintha mindig ott volna a magyar paraszt átalvetője, s szinte látjuk bizalmatlan legyintését. Móra nem álmélkodik, hanem elsősorban összevet, összegez az ujdonságok láttán: kikövetkezteti a mindenütt egyforma, csak másként beszélő, magát más meg más lepellel takaró örök embert. Ami megható vagy érdekes jelenséget talál, az csupa hazai barátira emlékezteti. Ahol teheti, siet szétosztatni a felesleges illuziót, ha mégolyan gyerekes pózzal is. Mily kaján örömmel biztosítja az olaszul nem tudót, hogy ezek az operai zengésű szavak: *Giuseppe Arido, Pietro Ascigamano*, csupán annyit tesznek magyar nyelven: *Szdrax József, Tűrülköző Péter*, s az olasznak sem csenghetnek fenségesebben, mint magyarul nekünk. A *Beszélgetés a ferde toronnyal* c. kötetében egy nyúl farknyi cikkecske jut a pisai csudának; Móra folyvást hazabeszél a tanulmányút, a kúra ürügye alatt s barackot nyom Itália fejére. Egyetlen elragadtatása a szépséges magyar tavasznak szól, a legszebbnek ezen a világon, s a könyv egy Robinzon-naplóval fejeződik be, Reynal szenátor úrnak szánva: ebben a levélben benne sír egész csonka magyarságunk.

Móra kívül van a társadalmon, de senki sincs annyira a természet szívében, mint ő. Ezért lát jól, ezért olyan bölcs művész. Rezignáció és életszeretet tartja egyensúlyban, naivsága védi. A gyermek Móra egykor gyémántnak nézte az üvegdarabot: a mai Móra is maga-ámító, öntudatosan az, semmiségnek örvendező, mintha tudná, hogy gyermeknek lenni egyedüli menekvés a világon. Törmörkény így fejezte ki ezt a világnézetet: „Jó ember az ma, aki a nevetnivalót kitalálja, mert nagyon sok sors van most olyan, amelyek a szomorúságokat találja ki“.

Móra Ferenc munkáinak első hat kötete és a Voinovich Gézával szerkesztett *Betűország* tankönyvei (mintha napfényes szobákban jártunk volna) csak töredéke egy komoly írói vallomásnak. Ebből még nem formálhatunk végleges képet az íróról, bár meggyőződésünk, hogy legjellemzőbb vonásaira így is rámutattunk. Nem láttuk sehol Mórát, a kezdőt, a tapogatózót, csak az érettet, a beérkezettet. Még selejtes dolgaiban is megcsillan vérbeli művészete, mely írásainak javarészét a tőszyókeres magyar értékek közé utalja.

(Budapest.)

Vajthó László.